

ТЕОРІЯ ДОСВІДУ Г. КОГЕНА В КОНТЕКСТІ ВИНИКНЕННЯ НЕОКАНТІАНСЬКОГО РУХУ

Розвиток і успіх феноменології в ХХ столітті багато в чому завдячують тій філософській традиції, яка експлікувала важливі філософські проблеми, насамперед епістемологічні, і радикалізувала спроби філософії відновити комунікацію з наукою, що була вщент зруйнована гегельянцями ХІХ століття. Ця традиція, за деяким винятком, упродовж останнього століття відіграла роль "хлопчика для биття", що згодом призвело до ситуації забуття її доробку. Тут, звісно, йдеться про неокантіанство.

Слід одразу зауважити, що неокантіанство - не філософська школа, навіть не філософська настанова. Це, радше, філософський рух, що складався з різних шкіл і охоплював різні, іноді протилежно спрямовані, доктрини. Цей рух єднали історичні умови існування європейської континентальної філософії в середині та у другій половині ХІХ століття, сформовані поєднанням факторів як власне філософських, так і соціально-політичних. Такі умови спричинили появу перед філософією таких викликів, на які вона не могла дати задовільної відповіді в межах настанови філософії Абсолюту. Один із цих викликів - відсутність комунікації з природничою наукою, заснованою на досвіді. Тому відновлення питання про досвід і спроба дати на нього задовільну (разом - і для науки, і для філософії) відповідь стало чи не найважливішою темою і регулятивною ідеєю неокантіанства попри всю його "різновекторність".

Одним із перших, хто артикулював питання про досвід і спромігся послідовно на нього відповісти, був Герман Коген, авторитет якого значно перевищував авторитет ним же заснованої марбурзької неокантіанської школи.

1. Умови виникнення неокантіанського проекту.

Після соціального вибуху 1848 року в Німеччині, здавалося, запанувала тиша, причиною якої був переляк еліт перед неможливістю дати гідну відповідь на виклики економічного та суспільного розвитку. За цих умов інтелектуали Німеччини поділялися на кілька основних груп, між якими існувало напруження, що підтримувало хоч якесь інтелектуальне життя. До цих груп належали: матеріалісти - послідовники Фейєрбаха, ліві гегельянці - пантеїсти, "аристократичні реалісти", що йшли слідом за Гербартом, теософи - ідеалісти, послідовники Шеллінга та Сталь, і песимісти - шопенгаверіанці. Останні, ліві гегельянці та матеріалісти, існували переважно за межами університетської науки, а їхні баталії відбувалися на шпальтах газет та популярних журналів. Теософи мали значно більший вплив на інтелектуалів, ніж на загальну публіку, однак цей вплив обмежувався гуманітарними факультетами, цікавість до яких і з боку публіки, і з боку можновладців поступово змінювалася на підозру. Однак найбільшої ваги набрала доктрина Гербарта, яка стала своєрідним тараном для подолання всеохопності Гегелевої філософії.

Гербарт, зокрема, робив наголос на "реалістичній настанові", згідно з якою слід було відмовитися від предикації реальності лише єдиному абсолютному первню. Ця відмова від одного центру, власне, і стала ознакою індивідуалістичної філософії загалом. Індивідуалізм став тою позицією, для обґрунтування якої почали використовувати окремі положення добре забутої трансцендентальної філософії Канта. Тут може йтися про індивідуалізм як про спільну інтерпретативну настанову і Гербартової філософії, і філософії Шопенгавера. Гербарт інтерпретував Кантову філософію в реалістичному спрямуванні, а Шопенгавер - в ідеалістичному.

Авторитет позауніверситетської філософії та потреба університетських філософів у нових ідеях створили ситуацію, коли 1852 року було відновлено видання унікальної газети "Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik", що стала форумом для всіх інтелектуальних течій тої доби. Водночас ця газета вже з першого числа артикулювала свою наукову налаштованість, спрямування на відновлення зв'язку між наукою та філософією [про це докладніше див.: 4, 123].

Наукова настанова виявилася і в настійливій вимозі остаточної секуляризації німецької університетської філософії. Провісником цієї вимоги став Куно Фішер, який провів семінар з цієї проблематики в Мюнхенському університеті. Основна його теза полягала у відсутності підстав для змішування релігії та філософії, адже філософія за своєю природою пантеїстична, тобто шукає смисли і у тварині світі, що негативно позначається на релігійній думці. Крім того, відмінність душі й духу створюють природну прірву між релігією та філософією. "Філософія - це раціональне осягнення світу", яке сприяє розумінню упорядкованості в цьому світі, що, власне, і є пантеїзмом в його принциповому моменті [4, 129]. Красномовною є реакція влади на антирелігійну аргументацію Фішера: філософа було позбавлено права викладати на довгий час. Фактично філософію було визнано небезпечною "наукою", нагляд за якою мали здійснювати релігія та визнані конфесійні установи. І тільки орієнтація на позитивні емпіричні науки давало філософії можливість на окреме існування.

Усі ці потреби, що виявлялися в різний спосіб і мали різну природу, мали один спільний наслідок: німецька філософія почала шукати підстави для власної "реформи", зміни умов власного існування. Одним із перших інтелектуалів, які запропонували такі підстави, був професор Кільського університету Фрідріх Гармс (1816-1880). У програмній книзі "Пролегомени до філософії" [2] він висуває вимогу повернення до "Критики чистого розуму", застосування його методу, який він називає "справді системним". Однак не можна не погодитися з Кьонке в тому, що це "системне повернення до Канта" тлумачилося виключно у фіхтеанському розумінні, за яким наука і філософія зливаються воедино [4, 131]. У Гармса йшлося здебільшого про систему філософії, яка визначає свої цілі порівняно з науковими, фактично - про узгодження сфер повноважень наук і філософії, а не про їх чергове підпорядкування у той чи той спосіб.

Однак заклик Гармса не було почуто. Слід було ще пережити заборону на свободу філософської думки в 50

ті роки, панування ідеологій "християнського світогляду" та викликів світоглядної філософії на початку 60-х, щоби програма оновлення філософії через кантіанський критицизм набула чинності. Як зауважив Алоїс Ріль [10, 224], цьому прислужився саме Гельмгольц, котрий був тим інтелектуалом, який артикулював та обґрунтував потребу співпраці науки й філософії у той спосіб, що був значущим для Німеччини другої половини XIX ст. Саме з Гельмгольца починає свій відлік "епоха наукової філософії", характерною рисою якої було узгодження того, що тоді називали "кантіанством", з окремими науками. Ця злука філософії і науки дала змогу Гельмгольцеві протистояти матеріалістичному тлумаченню науки і спрощенню її методологічних засад.

Фізіолог і медик, Гельмгольц висунув тезу про повернення до критичної філософії, яку аргументував у суто доктринальний спосіб, власне у той, на який і мала б реагувати філософія. Однак його аргументи висіли в повітрі, з ними погоджувалися, але їх і не схвалювали, оскільки вони не були пов'язані з бодай якоюсь чинною філософською німецькою традицією. Прокантівську позицію Гельмгольца сприймали як прагматичне застосування наявного зведення текстів для застосування проти матеріалістів, як нефілософську заангажованість, яка нахабно руйнує межі факультетів.

Іншу значущість мала діяльність Юргена Бона Майєра, філософа і медика за освітою, який втрутився в "суто філософську" суперечку між ідеалістом Робертом Прутцом та матеріалістом Юліусом Шалером щодо матеріалістичного тлумачення взаємодії "плоті і душі", проблеми, коріння якої сягає ще часів народження метафізики і яку Прутц і Шалер розглядали переважно в матеріалістичному річищі. До цієї суперечки було прикуто погляди більшої освіченої публіки того часу, і виступ Майєра одразу мав успіх і за доречністю аргументації, і за посиланням на критичну філософію Канта. У першій неокантіанській за духом книзі "До суперечки про плоть і душу" Майєр висунув добре підзабуту тезу про аморальність матеріалістичної філософії, оскільки відмовляє людині у свободі, зводить її до рівня машини чи механізму, що відповідає на зовнішні подразнення [8]. Окрім власне полемічної частини, в книзі артикульовано те розуміння критицизму, що стало загальним для усього неокантіанства. Так, мислитель писав: "Принциповий критицизм визначено виразністю меж нашого способу мислення; він свідомий питання, відповідь на яке ми марно шукаємо; йому відома та позиція, де більше немає хибних засновків. Тут він з'ясовує, як далеко йде в своїх намаганнях науковий спосіб мислення, міру істинності якого може дати тільки критична стриманість; він лишає відкритим шлях послідовним суб'єктивним гадкам. Будь-яке твердження після зустрічі з ним стає чистішим і набуває доказовості та визначеності; критицизм перемагає хибну доказовість та визначеність. Він ненавидить позірність розуміння і віддає перевагу відкритому визнанню не-розуміння, адже пізнання меж нашого способу мислення теж має свою ціну. Той, хто усвідомлює межі, з нездоланною силою домагається можливого у цих межах... Такий критицизм - моя позиція" [8, V].

Це визначення критицизму є своєрідним способом (хоч, напевно, і безперечним) відокремити філософську позицію від її світоглядно-політичного аспекту, від паталогічного домішку історичної ситуації в ситуації суто філософській. Завдяки цьому Майєр спромігся зробити беззмістовною ідеологічно зумовлену суперечку з матеріалізмом як позафілософським конструктом. Майєру вдалося показати, що успіх матеріалізму, який той має у публіки, не має жодного стосунку до істинності його положень. Матеріалізм - це "ковдра", під якою ховаються виступи проти політичної, ідеологічної та релігійної ситуації в Німеччині.

Майєр також послідовно аргументує вимогу розведення природознавчої, теологічної та філософської риторики і звертає увагу на пов'язаність філософії з точними науками. Цей зв'язок не був позитивістським, як на це можна було б сподіватись. Майєр, справді, прихильно ставився до філософських концепцій Канта, однак за Кантом лишалося провідне значення: адже він "краще і послідовніше визначив межі нашого способу мислення" [8, 124].

Під впливом Гельмгольца і Майєра кантіанство набувало все більшого значення у філософсько-науковому дискурсі Німеччини. Піком цього процесу став 1865 рік - рік філософського памфлету Отто Лібмана "Кант та епігони", після якого факт наявності неокантіанського руху в інтелектуальному житті Німеччини став незаперечним.

Із кантонівською наполегливістю Лібман доводив головну тезу своєї книги: єдиний спосіб філософії просуватися вперед - це повернутися до Канта. Лібман аргументував цю тезу в історичний спосіб, що, взагалі-то, не притаманно неокантіанцям. Він доводив, що чотири філософські течії, що панували після смерті Канта, - ідеалізм (Фіхте, Шеллінг, Гегель), реалізм (Герbart), емпіризм (Фріз) та трансценденталізм (Шопенгавер) - були епігонними, похідними. Проте їх було зумовлено неправильними інтерпретаціями текстів Канта, а тому виправити нашарування їхніх помилок можна лише через повернення до його критичної філософії. Лише засвоївши філософський доробок Канта, можна буде рухатись уперед, наполягав Лібман [7, 6].

Самі кантіанські тлумачення Лібмана були досить поверховими і помітно ідеалістичними. Вже тут, як на мене, стає помітно, що неокантіанство засвоюватиме Канта через ревізію критичної філософії. Проте ця книжка евристично виправдана через свою "академіко-політичну" значущість для неокантіанської течії. Тут очевидно, що неокантіанство 1) вдаватиметься до критики системної філософії в річищі Шляйєрмахера і Тренделенбурґа, 2) намагатиметься відновити зв'язок з наукою, які було розірвано Фіхте та Гегелем і на чому потім зосередять свої зусилля Бенеке, Фішер та сам Лібман, 3) наполягатиме на відновленні автономії філософії і встановленні чітких правил взаємодії з науками (Ланге, Гармс, Гайм, Фішер) і 4) на роботі над критикою пізнання, яка б дала змогу визначити межі застосування світоглядного мислення та створити підґрунтя для методологічної критики матеріалістичної, психологічної та неоідеологічної науки. Своєю книгою Лібман завершує процес окреслення неокантіанського проекту, що було розпочато Майєром.

2. Теоретико-пізнавальна проблематика у Фрідріха Альберта Ланґе.

Перш ніж перейти до викладу позиції Когена, я вважаю за потрібне окреслити ту тенденцію, яку вхопив і артикулював Коген у вигляді принципів марбурзького неокантіанства. Ця тенденція дістала своє вираження в працях Фрідріха Альберта Ланґе, який втілював геть інший тип неокантіанця, якщо його порівнювати з Лібманом. Це був "чуттєво-психологічний" інтерпретатор Канта, перший соціал-демократ і публіцист серед неокантіанців. Своє кредо він виклав в оприлюднених листах до друга, де писав: "Я вважаю гегелівську

систему повернення до схоластики, від якої ми насправді-то вже вільні. Герbart, з якого я починаю, був для мене дотриманням до Канта, до якого звертається так багато дослідників; я тяжію до того, аби завершити те, що Кант довів лише до половини: знищити метафізику. Я вважаю будь-яку метафізику своєрідним безумством, що засновано на естетичних та суб'єктивних засновках. Моя логіка - розрахунок вірогідності, моя етика - моральна статистика, моя психологія заснована суто на психології. Тобто я намагаюся перебувати суто в точних науках. Книга, яку я так хочу написати, має бути критикою психології (науки, що є, переважно, безглуздя та самооманою) і буде містити другий значний крок до Кантової "Критики чистого розуму" (27.08.1858)" [4, 232]. Кілька років по тому, 1866 року, Ланге видає двотомну "Історію матеріалізму", одну з найголовніших книг для раннього неокантіанства.

Слід наголосити, що діяльність Ланге ввела неокантіанство в політичне життя Німеччини, чого власне філософи намагалися уникнути. Після габілітації 1855 року на кафедрі філософії Боннського університету Ланге починає одночасну наукову та політичну кар'єру. Саме в цьому році він починає працювати над історією матеріалізму і писати статті ліберального або - як би ми сказали сьогодні - правозахисного спрямування. За правозахисну діяльність професора Ланге було піддано критиці з боку влади й усунуто від викладання. Він був змушений виїхати до Цюріха, де став професором філософії і продовжував заняття політикою та філософією. Саме з цього моменту почалися поневіряння неокантіанців за їхні соціал-демократичні уподобання.

Окрім власної політичної філософії та філософії права Ланге почав розробляти неокантіанську теорію пізнання. Свою позицію в цьому питанні він артикулював через інтерпретації "Критики чистого розуму". Міркування його починаються з засвідчення того факту, що критична філософія знає виключно "емпіричне та відповідне до розсудку" пізнання, а отже, має суто "натуралістичне світосприйняття" [5, V]. Кант, який сформулював такий підхід, мав на меті розробити поняттєво-категоріальний апарат пізнання світу саме в цьому річці і з метою створення спільної основи для філософії пізнання та емпіричної науки. Завдяки цьому акти суб'єктивного сприйняття та "сумнів у дійсності світу явищ" стають науковим законом і спрямовані проти метафізики та матеріалізму [5, 4]. Мало того, Ланге вважає, що форми споглядання і категорії у філософії Канта вже набрали статусу "природного апарату" пізнання [5, 55].

Ланге прочитує трансцендентальний ідеалізм Канта в термінах психології, і висуває тезу про статус філософії: філософія - це спосіб пізнання "психофізичної організації" людини, яка визначає нашу природну здатність пізнавати, мислити та воліти. Він, зокрема, писав: "Ідеї душі, миру і Бога - це лише вираження нашої розумової організації, яка лежить в основі всіх наших спроможностей. Якщо ми будемо приписувати їм об'єктивне існування, то штовхнемо себе в болото метафізичних помилок. Якщо ж ми приймемо таку оцінку ідей, то тільки виконаємо безкомпромісну вимогу нашого розуму. Ідеї слугують не для продовження нашого пізнання, а допомагають подолати надії матеріалізму, а отже, створюють простір для створення моральної філософії, що Кант вважав за найголовніше завдання філософії. Ідеї протиставляють матеріалізові... повну і невідворотну відмову в теоретичній значущості пізнання, що спрямоване на зовнішній світ. Від вигадок ідей відрізняються тим, що для окремої людини вони не означають щось другорядне, вони є частиною природного устрою людини, що неможливо приписати звичайним вигадкам. Отже, критиці ідей нічого не можливо протиставити, натомість вона нищить будь-яку догматичну метафізику та догматичний матеріалізм" [6, 57].

Оскільки позицію Ланге тут слід викласти лише побіжно, то я спробую звести всю його інтерпретацію кантівської філософії до таких тез:

1) Ланге ототожнює розрізнення розсудку й розуму (у вузькому розумінні) у Канта з відмінністю науки (= розсудок) та світогляду (= розум = метафізика);

2) він вважає, що наука, заснована на розсудку як спроможності розуму людини взагалі, має бути застосована для руйнування матеріалізму через емпіричні та точні дослідження;

3) усі налаштування, тобто кантівські інтереси розуму та ідеї, притаманні загальній організації нашого розуму і не обов'язково суперечать точним дослідженням на основі розсудку, що пояснюється натуралістичним розумінням тези про єдність "природної організації людини" у Ланге;

4) критика ідей (тобто трансцендентальна аналітика і діалектика розуму у вузькому розумінні), які гіпостазують догматики, і відновлення критичної філософії на її основі створюють можливість будувати моральну філософію;

5) і остання, п'ята, теза стосується самої настанови Ланге: все вчення про форми споглядання, категорії та ідеї він тлумачить у термінах психології сприйняття і застосовує як аргументи на користь теорії "природного устрою" людського розуму.

Усе це допомогло Ланге, з одного боку, протистояти матеріалізму та механіцистичній картині світу, а з іншого - довести справу критики підвалин гегельянства до рівня системного заперечення останньої. Однак головним наслідком цієї роботи було те, що питання теорії пізнання і практичної філософії знов набули єдності в розгляді філософів. Наступне слово мав сказати Коген, для якого "Історія матеріалізму" стала своєрідним трампліном у світ філософських баталій.

3. Критика досвіду і її передумови у Г.Когена.

Коген розвиває інтенцію Ланге про "природний устрій" розуму, приводи для якої дає і сам Кант, у дещо несподіваний спосіб: головним положенням теорії досвіду, яка стала панівною в межах марбурзького неокантіанства, було положення про конструктивну природу актів розуму. Справді, головним положенням марбуржців було те, що предмети досвіду нам не "дані", а "виготовлені", чи "сконструйовані", апріорною суб'єктивністю. Це положення має в своїй основі два фактори: (а) тлумачення естетики і діалектики в "Критиці чистого розуму" як опису конструювальної природи досвіду, і (б) спроба прояснити Кантову аргументацію суб'єктивності часу й простору. Обидва фактори було враховано під час підготовки "Кантової теорії досвіду" - першої й основної книги Когена, присвяченої теорії досвіду. Слід зазначити, що ця книга стала основним текстом для розвитку теорії досвіду та теорії пізнання неокантіанства взагалі і марбурзької школи зокрема.

Спосіб аргументації в цій книзі має подвійний характер: з одного боку, Коген аналізує тексти Канта і намагається зрозуміти його положення у той спосіб, яким сам філософ себе розумів (що говорить як про

настанову тлумачення, так і про певну герменевтичну наївність). З іншого боку, Коген вів свою лінію і шукав ті положення в Критиках, які могли підтвердити його власні положення. Так, пояснюючи свою інтерпретативну позицію, він писав: "Аби зрозуміти Канта відповідно до його саморозуміння, треба перевірити цінність усіх його - незалежних одне від одного - положень щодо теорії пізнання: систематична участь частин у цілому неминуха. Адже немає зовнішніх фактів слів, котрі потрібно було б встановлювати, а є лише зв'язки цілокупних ідей, чий зміст з'ясує історичне дослідження, попри особливості їх способу вираження та значення, оскільки вони походять з цілокупного світогляду мислителя. Неможливо висунути жодного судження про Канта без того, аби в кожному рядку не виразити світ, що міститься в голові [інтерпретатора]" [1, V]. "Окрема думка стає зрозумілою тільки в системі", - наголошує Коген [1, IV]. Такі вислови Когена підкреслюють його намагання дотримуватись вимоги систематичності філософських поглядів. Разом із ним в неокантіанську епоху до філософської думки Німеччини повернувся систематизм - дедуктивний тип системи, що виростає від одного єдиного "абсолютного" центру і спрямований на підтримання одної ідеї та одного світогляду. Така настанова виявилася і у власних працях Когена, і в його інтерпретаціях інших філософів.

Саме з огляду на цю настанову Коген і писав свої твори, які багато хто вважає коментарями до критичних текстів Канта. Однак це не так. Сам Коген заявляв про свої цілі в термінах нового "обґрунтування Кантового вчення про апіорі" [1, III]. І справді, він працював задля створення нової задовільної аргументації на користь свого тлумачення висновків кантівської філософії. А це тлумачення засновано у нього на центральному для його системи припущенні, що вчення про апіорі є основним вченням Канта у "Критиці чистого розуму". При цьому вчення про апіорі він розумів як наслідок критики досвіду в Канта [про це докладніше див.: 1, 3]. Це тлумачення, в свою чергу, можна вважати даниною основному питанню сучасних Когену дискусій між ідеалізмом, матеріалізмом та позитивізмом. Когену належить симптоматична фраза: "Завдяки відкриттю апіорності часу й простору, а також завдяки аподиктичності в чуттєвості, знищено будь-які вияви ідеалізму та матеріалізму" [1, 270].

Щоб зрозуміти позицію Когена, важливо звернути увагу на оцінювання ним поняття досвіду у Канта. Марбурзький філософ наголошує на тому, що для Канта досвід ніколи не був "емпіричним поняттям". Справді, апіоризм Кантової філософії не дозволяє емпіристичних тлумачень. Вчення Канта про простір і час, які не походять із зовнішнього досвіду, Коген брав за основу і свого розуміння досвіду: "[п]ростір - це саме те, що конструює зовнішні предмети, з яких походять враження досвіду" [1, 7]. Не можна не погодитись із Кьонке, який вдало помітив, що в такому розумінні Коген поміняв місцями поняття і форму споглядання, емпіричне та апіорне джерела помінялися місцями [4, 275]. І саме з цієї підміни починається вчення марбурзького неокантіанства про "виробництво предмета".

Книга "Кантова теорія досвіду" заклала основу теорії конструювання предмета, що стало підвалиною епістемології марбурзького неокантіанства і вплинуло на інші неокантіанські школи і системи. Цю теорію легко зрозуміти на тих прикладах, про які йдеться у Когена: так, досвід природничих наук конструює дослід [1, 11], геометричний трикутник конструює математичне поняття апіорі, а простір і час конструюють досвід взагалі [1, 26]. Предмет як матерія і форма пізнання "від самого початку задані в нас як цілокупність досвіду" [1, 44]. Фактично, за Когеном, поняття досвіду набуває свого значення саме від суб'єкта, що розглядається як чинна інстанція апіорних форм.

Хоча в усіх своїх формулюваннях Г. Коген посилається на положення критичної філософії І. Канта, розуміння досвіду у них різне. За Кантом, зв'язок даного в інтуїції та досвіду можливий тільки в математиці. Лише математика може "без допомоги досвіду, з самої себе, вдало просувати уперед чистий розум" [3, 740]. Відповідно до цього Кант розрізняє сфери математики та філософії: "Філософське пізнання - це розумове пізнання через поняття, а математичне пізнання - це пізнання через конструювання понять" [3, 741]. Тобто конструювання є критерієм розрізнення математичного і філософського способу пізнання у Канта. А Коген змінює це положення Канта і вважає досвід за продукт певного процесу конструювання: "Трикутник не з'являється для геометра як об'єктивна просторовість, він конструюваний завдяки формальній структурі суб'єктивного споглядання простору. Саме так і саме в цьому полягає апіорі. І якщо трансцендентальний спосіб розв'язання має пояснювати можливість апіорі, яке витворює об'єкт, то цей спосіб обґрунтовує суб'єктивність виключно через саму суб'єктивність, в якій перебуває апіорність споглядання зовнішнього. Тобто: я конструюю будь-який досвід засобами цього чистого споглядання, і якщо можливість будь-якого досвіду, що конструює споглядання, має своє підґрунтя у формальній структурі суб'єкта, то про його подальше підґрунтя не можна питати: адже наприкінці постають об'єкти зовнішнього досвіду! І саме тоді питання повертається до свого початку: в який спосіб продовжувати апіорний досвід?" [1, 49].

Однак "суб'єктивне походження об'єктивного значення" не ізолює суб'єктивне і об'єктивне остаточно. Коген пояснює, що "свідомість, яка конструює досвід", може висловлюватися щодо "сутності об'єкта". Проте цей об'єкт не є об'єктом в онтологічному розумінні. Це - гносеологічні суб'єкт і об'єкт, які лише через взаємну референцію уможливають апіорне пізнання.

Ці положення пізніше прояснив учень Когена і видатний філософ-кантіанець Пауль Наторп. Він, зокрема, писав про це: "Немає жодного іншого об'єкта, окрім спроможності до пізнання; однак немає й іншого суб'єкта, окрім неї..." [9, 8].

Якщо прискіпливо розглянути настанову, яку артикулював Коген, і підхопили неокантіанці (Наторп, Віндельбанд і Рікерт), то можна дійти висновку, що вона заснована на теорії конструювання предмета, що є платонічним прочитанням Кантової теорії досвіду. На користь цього припущення говорять і вихідні позиції тлумачення кантівських положень, і те, що Коген та його учні видали чимало праць, присвячених саме Платону. Коген у платонічний спосіб читає Кантове "творення предмету" в синтетичному судженні апіорі, що продемонстровано у математичних конструкціях, і в самому понятті "умови можливості досвіду". Коген перетворює поняття синтетичного апіорного творення предмету, що обмежене математичним застосуванням, у незалежну силу, яку можна вважати за підґрунтя можливості для досвіду. Улюблена фраза Когена тільки підкреслює правоту такого припущення: він твердив, що "ми знаходимо в речах те апіорі, що самі й заклали". Те, що у Канат було способом пізнання основоположних форм, аналіз яких мав би допомогти

провести межі між знанням і вірою, у Когена набуло значення "теорії досвіду". У цій теорії поняття досвіду набуло значення того досвіду, що створено завдяки апріорним формам. А це означає, що такий досвід має значення лише для наук: лише науковий досвід може стати критерієм всезагальної значущості і необхідності суджень, тому лише він є чистим апріорним мисленням щодо сфери застосування розуму. Справді, кантівське поняття досвіду у Когена перетворилося на "сцієнтичний фантазм" [4, 282], котрий може дати "дані" лише самому собі. Як пізніше писав Коген, саме "в трансцендентальній логіці закладено апріорі формальних умов досвіду. Через усвідомлення цього досвід сам стає своїм власним поняттям, яке ми конструюємо в чистому спогляданні і чистому мисленні: формальні умови його можливості - час, простір і синтетична єдність апперцепції - мають значущість тільки як апріорі, оскільки лише із застосуванням їх ми можемо конструювати сам досвід... Простір є апріорі, оскільки він є формальною умовою досвіду. І нас не цікавить, чи він вроджений, чи ні: ми конструюємо за допомогою трансцендентальних принципів поняття досвіду як синтетичну єдність усіх окремих актів досвіду. А те, що нам потрібно для уявлення цього синтетичного досвіду, тобто ці конструкції, ми називаємо апріорі" [1, 104]. У такий спосіб Коген вибудовує свою теорію досвіду і теорію пізнання, де апріорі витлумачено як конструкції, потрібні для уявлення синтетичної єдності. Ці єдності Коген тлумачить як категорії, а саме: як апріорні, необхідні та всезагальні категорії. І саме вони становлять основу для поняття наукового досвіду. Фактично ті предмети, про які йдеться у Когена, для Канта є предметами метафізики, тобто предметами, що не можуть бути дані в досвіді. Так, скажімо, Кант не раз попереджав [3, В XVIII] про небезпеку тлумачення предметів чистого розуму з позицій природничих наук. Однак Коген припускається саме такої помилки, розробляючи основи своєї системи. Він забуває про мету Кантової трансцендентальної діалектики - обмежити сферою можливого досвіду претензії на значущість елементів чистого розуму. З цієї підміни і почалася історія марбурзького неокантіанства, кінець якій було покладено на Давоському диспуті М.Гайдеггера та Е.Кассіра, останнього з неокантіанців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cohen H. Kants Theorie der Erfahrung. - Berlin, 1885.
2. Harms F. Prolegomena zur Philosophie. - Braunschweig, 1852.
3. Kant I. Kritik der reinen Vernunft // Kant's gesammelte Schriften herausgegeben von der Koniglich Preu ischen Akademie der Wissenschaften. - Berlin, 1904. - B. III.
4. Kohnke K.C. Entstehung und Aufsteig des Neukantianismus. - Frankfurt am Main, 1993.
5. Lange F. A. Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. - Iserlohn, 1973. - B. 1.
6. Lange F. A. Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. - Iserlohn, 1975. - B. 2.
7. Liebmann O. Kant und Epigonen. - Stuttgart, 1865.
8. Mayer J.B. Zum Streit über Leib und Seele. Worte der Kritik. - Hamburg, 1856.
9. Natorp P. Hermann Cohens philosophische Leistung unter dem Gesichtspunkte des Systems. - Berlin, 1919.
10. Riehl A. Helmholtz. - Leipzig, 1922.